

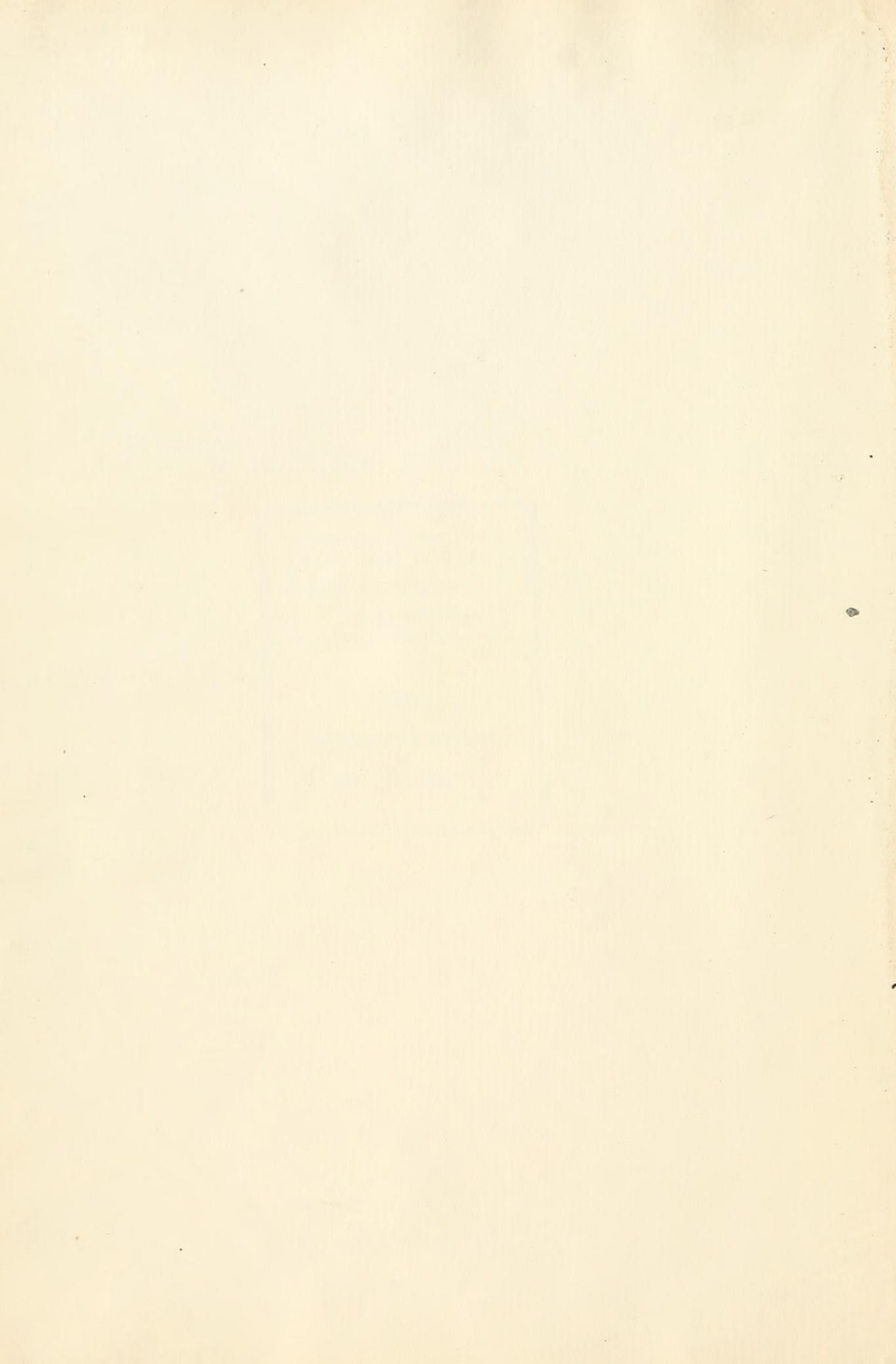
106 (43.91)
•6

QL671
.A65
*

FOR THE PEOPLE
FOR EDUCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

Bound

59.82:06.
28 (43.91)

AMERICAN
LIBRARY
UNIVERSITY OF
MICHIGAN LIBRARY

AQUILA.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGIE. * JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

SZERK. — REDACT.

HERMAN OTTÓ.

JAHRGANG I. ÉVFOLYAM

1894.

TABULA 1.

BUDAPEST.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT KIADVÁNYA.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

ALLOA

1888 - 1889

OTTO MANNING

31-122 220 - Oct 17

TARTALOM. — INHALT

HERMAN OTTÓ: Megnyitó	Vorwort	1
GAAL GASTON: A magyar ornithologiai Központ	Die ungarische ornithologische Centrale	3
JABLONOWSKI JÓZSEF: A magyarországi rendszeres madármegfigyelés hálózata	Ueber das ungarische systematische Beobachtungsnetz	7
HERMAN OTTÓ: A füsti fecske tavaszi vonulása	Der Frühlingszug der Rauchschwalbe	9
HERMAN OTTÓ: N. Middendorff Ernő adatai és sorozatai	Ernst v. Middendorffs Daten und Serien	28
HERMAN OTTÓ: Blasius Rudolf dr. adatai	Dr. Rudolf Blasius Daten	36
M. O. K. Chernel István összeh. adatsora	Stefan v. Chernel's vergl. Datenreihe	45
H. GAETKE: Helgolandról	Von Helgoland	46
DR. LOVASSY SÁNDOR: A sarlósfecske (<i>Cyps. apus</i>) érkez. Nagy-Rőczen	Ankunftszeiten des Mauerseglers in Nagy-Rőcze	47
DR. MADARÁSZ GYULA: Havasi szajkófészkekről	Die Nester des Nussähers	48
CSATÓ JÁNOS: A <i>Tetrao tetrix</i> és <i>Anser brachyrhynchus</i> Erdélyben	<i>Tetrao tetrix</i> u. <i>Anser brachyrhynchus</i> in Siebenbürgen	50
BUDA ÁDÁM: Egy érdekes kép az 1892-ki madárvonulásból	Ein interessantes Bild aus dem Vogelzuge 1892	51
CERVA F. A.: A barkós czinke	<i>Panurus biarmicus</i>	55
Kisebb közlések	Kleinere Mittheilungen	61
Tűzok	Trappe	61
H. O. A füsti fecske vonulási sebessége	Der Zugflug der Rauchschwalbe	61
H. O. <i>Numenius tenuirostris</i> Vieill.	<i>Numenius tenuirostris</i> Vieill.	62
M. O. K. Contmadár	<i>Ampelis garrula</i>	62
M. O. K. Hósármány	Schneespornammer	62
B. A. Társas fészkelés	Brutgesellschaft	62
Lanius senator	<i>Lanius senator</i>	63
Intézeti ügyek.	Instituts-Angelegenheiten.	
Madártelepek	Brutkolonien	63
Madárvonulás	Vogelzug	64
Az 1894. tavaszi vonulás	Die Daten des 1894. Frühlingszuges	64
Personalía		65
Irodalom	Literatur	67
HERMAN OTTÓ: Fenichel Sámuel emlékezete	Erinnerung an Samuel Fenichel	69
DR. MADARÁSZ GYULA: Fenichel Sámuel ornithologiai gyűjtése az új-guineai Finisterre-hegységben (1892—93)	Samuel Fenichel's Ornithologische Ergebnisse aus dem Finisterre-Gebirge in Neu-Guinea (1892—93)	72
M. O. K. (U. O. C.) Gróf Forgách Károly ghymesi és N. Middendorff Ernő livlandi tavaszi vonulási adatsorozatainak összehasonlító feldolgozása	Eine vergleichende Bearbeitung der Frühjahrs-Ankunfts-Datenreihen des Grafen Karl Forgách v. Ghymes und Ernst von Middendorff von Livland	106

CHERNEL ISTVÁN:	Megjegyzések a mocsári poszáta (<i>Aerocephalus palustris</i> Bechst.) válfajáról...	Bemerkungen über die Varietät des Sumpfrohrsängers, <i>Aerocephalus palustris</i> Bechst. ...	123
Dr. FINSCH OTTÓ:	A vizirigó (<i>Cinclus aquaticus</i> L.) védelme	Zum Schutz des Wasserschwätzers (<i>Cinclus aquaticus</i>) ...	129
GETKE HENRIK: } HERMAN OTTÓ: }	A vonulási röpülés sebessége és magassága	Geschwindigkeit und Höhe des Zugfluges	132
CZYNK EDE:	A szakállas saskeselyű (<i>Gypætus barbatus</i> Lin.) ...	Der Bart- oder Lämmergeier (<i>Gypætus barbatus</i> Lin.) ...	136
M. O. K. (U. O. C.)	A svédországi madártani megfigyelő állomások földirati meghatározása ...	Geographische Bestimmung der ornith. Beobachtungsstationen Schwedens ...	151
DANFORD C. G.	Jegyzetek a mogyorósajkóról ...	Notes on <i>Nucifraga caryocatactes</i> ...	155
ZSÓTÉR LÁSZLÓ:	<i>Numenius tenuirostris</i> és <i>Hæmatopus ostralegus</i> ...	<i>Numenius tenuirostris</i> u. <i>Hæmatopus ostralegus</i> ...	157
KOSZTKA LÁSZLÓ:	<i>Numenius tenuirostris</i> ...	<i>Numenius tenuirostris</i> ...	159
d'HAMONVILLE báró:	A füstifecske franciaországi vonulásához ...	Note sur la migration de l'hirondelle de cheminée en France ...	161
Kisebb közlések	Kleinere Mittheilungen
CHERNEL ISTVÁN:	A vörösfejű gébics (<i>Lanius senator</i> L. és <i>Cerchneis Naumanni</i> Fl.) ...	Der Rothkopfwürger (<i>Lanius senator</i> L.) und der Rötelfalke (<i>Cerchneis Naumanni</i> Fl.)
KOSZTKA LÁSZLÓ:	<i>Lanius senator</i> ...	<i>Lanius senator</i>
WACHENHUSEN A.:	Túzok ...	Trappe
WACHENHUSEN A.:	Contmadár ...	Seidenschwanz ...	165
WACHENHUSEN A.:	Hósármány ...	Schneespornammer ...	166
M. O. K.	A szárazság és a gólya ...	Die Dürre und der Storch ...	166
CSATÓ JÁNOS:	<i>Aquila orientalis</i> Erdélyben ...	<i>Aquila orientalis</i> in Siebenbürgen ...	168
M. O. K.	Kritikai jegyzet ...	Kritische Notiz ...	168
HAVLIČEK JÓZSEF:	Egy kagylótól megfogott <i>Hydrochelidon leucoptera</i> ...	<i>Hydrochelidon leucoptera</i> durch eine Anodonta gefangen ...	169
Helyreigazítás.	...	Berichtigung.	...
CSATÓ JÁNOS:	<i>Anser erythropus</i> L. ...	<i>Anser erythropus</i> L. ...	170
FATIO V.:	<i>Hirundo rustica</i> ...	<i>Hirundo rustica</i> ...	170
Intézeti ügyek	Instituts-Angelegenheiten ...	171
A megfigyelések kiadása	Publication der Beobachtungen ...	173
Jövedelem	Einkünfte ...	174
Ismertetések	Anzeigen ...	174
Sharpe R. B.	R. B. Sharpe ...	174
Personalia	175
Necrologus: Liebe K. Th. dr.	Dr. K. Th. Liebe ...	175
Irodalom	Literatur ...	176
Index	180

AQUILA.

In excelso figit nidam
Regina avium....

A MAGYAR MADÁRTANI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY.

JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU
FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS.

PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR
LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES.

ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS
FÜR ORNITH. BEOBACHTUNGEN.

Nr. 1. 2. sz. — 1894. Julius 1.

Budapest, N.-Museum.

Évfolyam I. Jahrgang.

MEGNYITÓ.

Az 1891-dik évben Budapesten tartott II-dik nemzetközi Ornithologiai Congressus kifolyásaként CsÁKY ALBIN gróf vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister 1893-dik évi május 20-ikán kelt 15,036. számú, továbbá ugyanazon év november 25-kén kelt 30,071. számú leiratával életre keltette a «Magyar Ornithologiai Központot», melynek szervezésével és vezetésével alólírottat tisztelte meg.

Az intézet a maga nemében az első; kerete és anyagi alapja egyelőre szerény; de az utóbbi a magyar állam költségvetésébe van befogadva, tehát biztos.

Az intézet — így annak irodalmi közege az «Aquila» is — czimében foglalja hivatását; azonban főfeladatát a madarak költözködésének tisztázásában látja, a melyre nézve nem köti magát Magyarországhatáraihoz, hanem magához a tünethez alkalmazkodva, számba kívánja venni az egészet, tehát mindazokat a költözködési adatokat, a melyeket bármely területről megszerezhet, a melyeknek beküldésével a megfigyelők buzgósága megtiszteli.

Az adatok összeségét az intézet nemesak rendezi, hanem összehasonlító alapon s összefüggésük szerint föl is dolgozza, kiadván a részletezést a beküldők neve alatt.

Az intézet azon fáradozik, hogy a már megjelent adatokat is csoportosítsa, összefüggésüket idő és tér szerint lehetőleg megállapítsa s majdan összefoglalva, valódi értéküket kimutassa. Éppen azért a legnagyobb hálával fogadja el a szerzőktől a régibb, szétszórtan megjelent, külö-

VORWORT.

Als Ausfluss des im Jahre 1891 in Budapest vereinten II-ten internationalen ornithologischen Congresses, hat der königlich ungarische Minister für Cultus und Unterricht Albin Graf CsÁKY mit den Erlässen vom 20. Mai 1893 Nro 15,036, und vom 25. November desselben Jahres Zahl 30,071 die «*Ungarische Ornithologische Centrale*» ins Leben gerufen und mit deren Organisation und Leitung den Gefertigten betraut.

Das Institut ist als solches das Erste in seiner Art; der Wirkungskreis und die Mittel desselben sind vorderhand bescheiden; doch sind die letzteren in das Reichsbudget Ungarns eingestellt, daher gesichert.

Das Institut — so auch das literarische Organ «*Aquila*» — besagen mit ihren Titeln auch die Aufgaben desselben. Die Hauptaufgabe bildet jedoch vor Allem die Klärung des Zuges der Vögel, wobei sich das Institut nicht an die Grenzen Ungarns bindet, sondern die ganze Erscheinung in Betracht zu ziehen wünscht, mithin auf alle Daten aus allen Gebiethen rechnet, welche ihm der Eifer der Beobachter zuführen wird.

Das Institut wird die Gesammtheit der Daten nicht nur ordnen, sondern auch bearbeiten und zwar auf vergleichender Grundlage und im Zusammenhange; das Materiale wird stets unter dem Namen der Einsender herausgegeben werden.

Das Institut ist bestrebt auch die schon erschienenen Daten zu gruppieren, deren Zusammenhang nach Raum und Zeit zu bestimmen und mit der Zeit den eigentlichen Werth derselben festzustellen. Aus diesem Grunde übernimmt das Institut mit grösstem Danke ältere,

nösen pedig a tér és idő szerint pontosan megjelölt adatokat, a melyek a beküldők neve alatt csoportosítva és feldolgozva újból kiadatnak, úgy, hogy az «Aquila» főrovata idővel biztos repertóriumává válik a vonulás tüneményének adataira nézve.

A csoportosítás, feldolgozás és közlés módszere ebben az első számban már világosan kivethető s így mintául szolgálhat azoknak, a kik az intézetet támogatni óhajtják.

Magyarországra vonatkozólag az intézet összegyűjtötte — a mennyire csak lehetett — a vonulásra vonatkozó megjelent s részben a kéziratban levő adatokat, melyeknek feldolgozása és kiadása már folyamatban van.

Az adatok gyűjtésénél a fölv: *egyazon pont-ról minél több az egymásután következő évi adat, vagyis minél nagyobb a sorozat, annál megbízhatóbb a középszám, a megjelenés illetőleg eltávozás periodusa és az ingadozás kimutatása.*

A feldolgozásra vonatkozó alaptételek a következők:

I. A madarak költözködése első sorban mozgási tünemény; így lényegének fölismerése az idő és a tér lehető pontos meghatározásától függ.

II. Az időre nézve a csillagászati naptár, a térre nézve a földirati hálózat — északi szélesség, keleti hosszúság — a mértékadó. Az intézet a keleti hosszúságokat Ferró-tól számítja, illetőleg erre a kiindulási pontra számítja át.

III. Azokra nézve, a mik a költözködés mozzanataira, illetőleg az észlelhető ingadozásokra vonatkoznak, főszóly fektetendő a feltünőbb meteorologiai elemekre; úgy a megfigyelési területek oly sajátágaira, a melyek a költözködésre *lényeges* befolyással vannak.

IV. Magyarországra nézve az intézet azon van, hogy a vonulási megfigyeléseket a meteorologiaikkal szerves kapcsolatba hozza.

A főrovaton kívül az «Aquila» egyelőre csak szerény keretéhez mérten ugyan, de befogad kisebb dolgozatokat is a madarak biológiája,

zerstreut erschienene Zugdaten, besonders, wenn dieselben nach Ort und Zeit genau bezeichnet sind; diese Daten werden gruppiert, bearbeitet und unter den Namen der Einsender neuerdings publiziert. Die Zeitschrift «Aquila» soll mit der Zeit ein verlässliches Repertorium möglichst sämtlicher Zugdaten werden.

Die Art der Gruppierung, der Aufarbeitung und der Publikation, also der Methode, kann aus gegenwärtiger Nummer schon klar entnommen werden; dies dient also als Muster für diejenigen, welche die Anstalt zu unterstützen wünschen.

Was Ungarn anbelangt, hat das Institut — so weit als überhaupt möglich — sämtliche Zugdaten, welche publiziert wurden, so auch den grössten Theil der in Manuscript befindlichen, gesammelt; die Bearbeitung derselben ist im Zuge.

Das Hauptprincip für die Sammlung der Daten ist: *je mehr aufeinander folgende Jahresdaten von ein und demselben Punkte, desto verlässlicher das Mittel, die Periode des Erscheinens bez. Verschwindens und die Schwankung.*

Die Hauptgrundsätze für die Bearbeitung sind die folgenden:

I. Der Zug der Vögel ist in erster Linie eine Bewegungserscheinung; sonach hängt die Erkenntniss des Wesens desselben von der möglichst genauen Bestimmung des Raumes und der Zeit ab.

II. Hinsichtlich der Zeit, ist der astronomische Kalender; hinsichtlich des Raumes, das geographische Netz — nördliche Breite, östliche Länge — massgebend. Das Institut rechnet die östlichen Längen von Ferro, auf welche alle anderen Angaben umgerechnet werden.

III. Hinsichtlich jener Momente der Zugerscheinungen, welche in den Schwankungen zu Tage treten, wird das Hauptgewicht auf die auffallenderen meteorologischen Erscheinungen, so auch auf jene Eigenthümlichkeiten der Beobachtungsgebiete gelegt, welche auf den Gang des Zuges von wesentlichem Einflusse sind.

IV. Was Ungarns Gebiet anbelangt, so ist das Institut bestrebt die Beobachtung des Zuges mit dem meteorologischen Beobachtungsnetz Ungarns in organische Verbindung zu bringen.

Ausser dieser Hauptaufgabe sollen in der «Aquila» dem vorläufig sehr bescheidenen Rahmen angemessen auch kleinere Abhandlungen Raum finden, welche sich auf Biologie, Anato-

anatómiája, fiziológiája s leíró természethistóriája köréből; indit irodalmi kimutató és ismertető rovatot és ad apróbb közleményeket is. A «Aquila» már a vonulási tünet természeténél fogva is a nyelvszabadság alapján áll, a nélkül azonban, hogy a magyar nyelv előjogait érintené vagy érinteni engedné.

Mint a II-dik nemzetközi madártani Congressus munkálatainak magyar részről való örököse, a magyar madártani központ esere útján terjeszti azokat az irodalmi termékeket, a melyek a mondott Congressus alkalmából keletkeztek s a kir. magyar vallás- és közoktatásügyi kormányzat intézkedése folytán a központ kezelése alá boesáttattak. A csereviszonyban fősúlyt fektet a tisztán ornithologiai irodalomra.

A folyóirat fejlődése, így sorsa, függ attól a pártolástól is, a melyben az ornithologia művelői szellemileg, pártolói pedig anyagilag részesíteni fogják. Egy épp oly fontos, mint tárgyánál fogva az «amabilis scientiá»-val vetekedő tudomány ágról lévén szó, reményilem és kérem a támogatást; az a mi az intézetre tartozik, minden körülmények között meg fog történni.

Budapesten, 1894. május 31-én.

Herman Ottó,

országgyűlési képviselő,
a M. O. K. tisz. főnöke.

A magy. ornith. központ, szervezete, eszközei és berendezése,

külön tekintettel a madarak költözködésére.

GAAL GASTON-tól,

a M. O. K. első önkénytesétől.

A magyar ornithologiai központ szervezete, Herman Ottó ajánlatára és Szalay Imre miniszteri tanácsos előterjesztése alapján, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministeriumtól egyelőre következőképp állapítottatott meg:

A központ tisztikara áll:

Egy tiszteletbeli főnökből; betölti ez idő szerint Herman Ottó, országgyűlési képviselő.

Egy assistens-ből; betölti Jablonowski József, egyszersmind a magy. kir. áll. rovtani állomásmánál assistens.

Egy önkéntes (volontaire)-ből; betölti Gaal Gaston.

Fenntartja egyuttal a nméltóságú ministerium a jogot magának, a központ tisztikarát a főnök előterjesztésére a szükséghez képest kiegészíteni.

mie, Physiologie und descriptive Naturgeschichte der Vögel beziehen; auch soll der Literatur und den Notizen Raum gewidmet werden. Die «Aquila» anerkennt die Freiheit der Sprachen, ohne eine Schmälerung der Vorrechte der ungarischen Sprache zu üben oder zu gestatten.

Als Erbe der Arbeiten des II-ten internationalen ornithologischen Congresses, verbreitet das Institut die literarischen Ergebnisse desselben im Tauschwege, vor Allem für rein ornithologische Publicationen. Die Berechtigung hiezu hat dem Institut das königl. ung. Ministerium für Cultus und Unterricht ertheilt.

Die Fortentwicklung, sonach auch das Schicksal dieses Organes, hängt von der Unterstützung ab, welche demselben geistig seitens der Fachmänner, materiell seitens der Freunde der Ornithologie zu Theil werden wird. Es handelt sich um einen ebenso wichtigen, als mit Rücksicht auf den Gegenstand, mit der Beliebtheit der «Scientia amabilis» wetteifernden Wissenszweig: ich hoffe und erbitte mir also diese Unterstützung. Was die Aufgabe des Institutes ist, an dessen Vollzug wird es nicht fehlen.

Budapest den 31. Mai, 1894.

Otto Herman,

Reichstags-Abgeordneter,
h. Chef der U. O. Centrale.

Die Ungarisch Ornithologische Centrale, ihre Organisation, ihre Mittel und ihre Einrichtung,

mit besonderer Berücksichtigung des Zuges der Vögel.

VON GASTON v. GAAL,

I. Volontair der U. O. C.

Die Organisation der U. O. C. wurde auf Antrag von Otto Herman und auf Grund des Referates des Ministerialrates Emerich von Szalay durch das hohe Ministerium für Cultus und Unterricht vorläufig wie folgt präcisirt.

Das Personale besteht aus:

einem honorär Chef; derzeit Reichstags-Abgeordneter *Otto Herman*;

einem Assistenten; derzeit *Josef Jablonowski*, zugleich Assistent der kön. ung. Entomologischen Station;

einem Volontair; derzeit *Gaston Gaal de Gyula*.

Das Ministerium behält sich das Recht vor, auf Vortrag des Chefs der Centrale das Personale zu ergänzen.

A személyzet egyszersmind az «*Aquila*» szerkesztősége is, melyhez mint főmunkatárs *Dr. Madarász Gyula*, a magyar Nemzeti Múzeum madártani osztályának öre, csatlakozik.

*

Az intézet eszközei első sorban a magyar nemzeti múzeum összes gyűjteményei, laboratoriuma s könyvtárai, miket az intézet miniszteri határozat értelmében mindenkor szabadon használhat. Ezek az intézet általános eszközei.

Nem kevésbé fontos az intézet speciális adatgyűjteménye, melynek főcélja: a madárvonulás jelenségeinek és mozzanatainak tudományos megállapítása. E gyűjtemény magában foglalja nagy részét a (tavaszi és őszi) vonulási adatoknak, melyek az ó-világra vonatkozólag ez ideig publikáltattak. Ezekből az adatokból, azokon kívül, a melyeket de Selys-Longchamps és Rabé közreboacsátott, a franciaországi hiányszának, miket mindezideig nem sikerült megszerzeni.

Adatait az intézet két főcsoportra osztja: magyarországiakra és külföldiekre. E főcsoportokban ismét külön-külön kezeltetnek az őszi: elvonulási, s a tavaszi: érkezési adatok.

A magyarországi adatgyűjteményt alkotják:

1. Az 1891-iki Congressusig különféle magyar és más megfigyelőktől összegyűjtött s részben publikált, részben kéziratban maradt vonulási adatok. Ezek az úgynevezett: «történeti adatok».

2. A II. nemzetközi congressus érdekében a magyar tudományos bizottságnak, s az általa berendezett országos megfigyelési hálózatnak tervszerűleg véghezvitt megfigyelési adatai — 16 állomás —; azonkívül a magyar kir. erdőhatóságok megfigyelései — 223 állomás.

3. Harmadsorban az ornithologiai központ megalakulása óta, a köréje önkéntesen csoportosuló egyes megfigyelőktől eredő megfigyelési adatok.

A külföldi adatgyűjtemény magvát azok az adatok alkotják, miket az intézet főnöke, Herman Ottó országgyűlési képviselő irt ki 1893. év tavaszán a *Blasius*-ok braunschweigi könyvtárában s a melyeket az intézetnek használatra átengedett; ezek az adatok az egész ornithologiai irodalomból és fontos kézirati feljegyzésekből vannak merítve, melyeknek gyűjtését, czédulázását az intézet tisztikara folytatja.

Dieses Personale bildet zugleich die Redaction der «*Aquila*», der sich *Dr. Julius von Madarász*, Custos der ornith. Abtheilung des ungarischen National-Museums, als Hauptmitarbeiter angeschlossen hat.

*

Die Mittel des Institutes bilden in erster Reihe die Sammlungen, Bibliotheken und das Laboratorium des ungarischen Nationalmuseums, welche die Centrale auf Grund ministerieller Verfügung stets frei benützen kann.

Von nicht geringerer Wichtigkeit ist die specielle Datensammlung der Centrale, deren Hauptaufgabe die wissenschaftliche Präcisierung der Erscheinungen und Momente des Zuges der Vögel ist.

Den Bestand dieser Sammlung bildet ein grosser Theil der Frühjars- und Herbst-Zugsdaten, welche sich auf das Gebiet der «Alten Welt» beziehen und bis jetzt publiziert wurden. Mit Ausnahme der durch de Selys-Longchamps und Rabé publizierten französischen Daten, fehlt in der Sammlung Frankreich ganz, dessen Daten leider nicht beschafft werden konnten.

Die Daten theilt das Institut in zwei Hauptgruppen: in die ungarische und in die ausländische Gruppe. Innerhalb der Hauptgruppen bilden besondere Untergruppen die Ankunfts- (Frühjars) und Abzugs- (Herbst) Daten.

Die ungarische Datensammlung besteht aus:

1. Jenen Daten, welche bis zum II-ten int. ornith. Congress durch ungarische und andere Forscher und Beobachter gesammelt, publiziert oder im Manuscript aufbewahrt wurden. Dies sind die sogenannten «Historischen Daten».

2. Aus den Daten des aus Anlass des II-ten int. ornith. Congresses durch das ungarische wissenschaftliche Comité zusammengestellten Beobachtungsnetzes — 16 Stationen —; ausserdem aus den Daten der kön. ung. Forstämter — 223 Stationen.

3. Aus den Daten der freiwilligen Kräfte, welche sich der Ung. Orn. Centrale affiliirten.

Den Hauptstock der ausländischen Daten bildet jene Sammlung, welche der Chef des Institutes, *R. A. Otto Herman* im Frühjahre 1893 in der Bibliothek *Blasius* in Braunschweig beschafft und dem Institute zur Verfügung gestellt hat. Diese Daten wurden aus allen zugänglichen Publikationen und auch aus wichtigen Manuscripten geschöpft; die Ergänzung derselben besorgt nun das Personale des Institutes.

Az ily módon összegyűjtött, mondhatni tekin-
télyes anyag (*több mint 200,000 adat*) könnyű
s czélszerű kezelhetősége szempontjából az inté-
zetnek különleges *berendezésre* volt szüksége,
melyet alábbiakban van szerencsénk ismertetni.

*

Hogy a nagy adathalom, az intézet más-más
célja érdekében, akár a dátumok, akár a fajok,
a szerzők vagy a helyek szerint könnyen és biz-
tosan csoportosítható, tehát feltalálható legyen,
az adatoknak úgynevezett szétczédulázása vált
szükségessé, még pedig a következő forma sze-
rint: Minden egyes megfigyelési adat egy-egy
külön czédulára vezetett, annak felső jobb
sarkán a megfigyelő, illetőleg szerző nevével s a
megfigyelés évszámával. A czédula közepére jön
a madárfaj neve, melyre a megfigyelés vonatko-
zik, közvetlen alája a megfigyelés napja, s a
czédula alsó jobb sarkára a hely neve, melyre a
megfigyelés vonatkozik.

Könnyebb áttekintés céljából ide mellékeljük
kicsinyítve egy ily czédula másolatát.

Die leichte und sichere Handhabung die-
ses schon jetzt bedeutenden Materiales (circa
200,000 Daten) erforderte eine ganz specielle
Einrichtung des Institutes, deren Beschreibung
nun folgt.

*

Damit die Masse der Daten den verschiedenen
Zwecken des Institutes entsprechend, nach Zeit
Species, Auctoren und Beobachtungspunkten
sicher und leicht gruppiert, beziehungsweise
das Auffinden gesichert werde, erhielt jedes ein-
zelne Datum einen besonderen Zettel. Rechts
oben steht der Name des Beobachters und das
Jahr der Beobachtung, darunter der lit. Nach-
weis; in der Mitte steht der Name der Species,
darunter der Tag der Beobachtung, endlich
rechts unten der Beobachtungspunkt.

Zur leichteren Übersicht ist hier ein Muster-
zettel (verkleinert) beigegeben.

Heuglin. 1842. (Naum. 1850.)
Lanius collurio L.
Apr. 28.
<i>Ludwigsburg.</i> S. D.

Nagysága: 8×11 □ $\frac{1}{m}$ Grösse: 8×11 □ $\frac{1}{m}$

S. D. = Süd-Deutschland.

Ekként lesznek az összes megfigyelési adatok
czédulázva, s a czédulák erre berendezett fiókos
szekrényeinkbe a szerzők szerint betürendben
elhelyezve. Még pedig a tavaszi adatok a hivatal-
terem bal, s az őszi adatok a terem jobb felén
álló szekrényekbe.

Hogy azonban a czédulák eredeti betüren-
des helyükre feldolgozás után visszasorozhatók
légyenek, s másrészt, hogy a munka is, mely-
ből az adat kivételt, bármikor megállapítható
legyen, szükségesnek mutatkozott czimeczédulák
készítése, melyek alatt az egyes szerzők egy-egy
munkájából kiírt adatok a madárfajok nevei

Die Daten werden nach Auctoren gruppiert
und nach letzteren in alphabethischer Folge in
entsprechende Fächer der Schubladen eingeord-
net. Der Tischkasten für die Ankunftsdaten
steht links, jener für die Abzugsdaten rechts im
Amtslokale des Institutes.

Damit jedoch die Einreihung der Daten nach
jeder Gebrauchsname an ihrem Ort sicher voll-
zogen, so auch das Werk, welchem das betref-
fende Datum entnommen wurde sicher bestimmt
werden könne, bekommt jede Datengruppe einen
Spiesszettel mit voller Angabe des Auctors und
des Werkes, worunter dann die betreffende

szerint betűrendben vannak csoportosítva, s kemény kartonra gummi szalaggal átkötve.

Ide mellékeljük mintául az elébb közölt Lan. collurio czédula czímlapját, mely alá az illető adatesoport be van sorozva.

Daten in alphabetischer Anordnung der Species vermittelt eines Gummizuges an einen steifen Karton zusammen gefasst werden.

Es folgt hier als Muster der Spiesszettel für die Datengruppe, welcher die Beobachtung des Lanius collurio entnommen wurde.

Heuglin, Th. von: Beobachtungen
über Zug und Strichzeit der in *Süd-*
Deutschland vorkommenden Vögel.

Naumannia, 1850. p. 61.

Nagysága: 8×11 □ $\frac{cm}{m}$

Grösse: 8×11 □ $\frac{cm}{m}$

Ez alatt a czímlap alatt vannak, mint már említém, «betűrendben» az összes fajok, mikről Heuglin fentebbi értekezésében adatokat közöl.

Így bármely fajra van is szükségünk, azt az összes csoportokból kivéve, tetszésünk szerint csoportosíthatjuk, feldolgozás után pedig mind-egyiket ismét a maga helyére, azaz: megfelelő czímlapja alá vissz sorozhatjuk.

Mint hogy az intézet a vonulás jelenségeit, mint mozgási tünetényt az idő és tér számbavétele mellett iparkodik nyilvántartani: az idő szerint pontosan megjelölt adatok gyűjtésével együttesen fejleszti a megfigyelési pontok földirati — északi szélesség, keleti hosszúság — meghatározásait is, a melyekből a magyar hálózatokra nézve már teljes, a külföldi pontokra nézve meglehetősen gyűjteménye van.

Mindezeket kívül az intézet azon van, hogy a madarak költözködésére vonatkozó egészen speciális könyvtárt is teremtsen.

De nemesak a specifikus vonulási adatok azok, a melyeket az intézet felkarol, hanem tekintettel van azokra a kimutatásokra is, a melyek más czélből boesáttattak közre; így azokra az enumeratiókra, a melyek egyes területek ornisára vonatkoznak s inkább az ornithogeographia érdekében adattak ki; de sokszorosán, a szerzők szándéka nélkül is, sok becses vonulási vagy — téli, nyári — tartózkodási adatot szolgáltatnak.

Unter diesem Spiesszettel sind alle Daten in alphabetischer Reihenfolge der Species enthalten, welche Heuglin in der angeführten Abhandlung publiziert hat.

So ist es möglich, dass jede beliebige Species den Auctoren-Gruppen entnommen, behandelt und wieder an Ort und Stelle eingereiht werden kann.

Nachdem die U. O. C. die Erscheinung des Vogelzuges nach Zeit und Raum in Evidenz zu halten bestrebt ist, geht mit den Zugdaten parallel die Sammlung der geographisch bestimmten Beobachtungspunkte nach nördlicher Breite und östlicher Länge. Die Sammlung der bekannten ungarischen Beobachtungspunkte ist vollständig, jene der ausländischen schon ziemlich bedeutend.

Ausserdem ist das Institut bestrebt eine Fachbibliothek zusammenzubringen, welche möglichst Alles enthalten soll, was sich auf den Zug der Vögel bezieht.

Das Institut berücksichtigt jedoch nicht nur die eigentlichen Zugdaten, sondern auch jene Arbeiten, welche andere Zwecke verfolgen, so die Enumerationen der Ornis einzelner Gebiete, welche zwar mehr ornithogeographischen Character haben, oft jedoch — ohne Absicht des Auctors — sehr viel wichtige Zugs- oder Aufenthalts-Daten ergeben.

A mi a nomenklaturát illeti, az intézet azt alkalmazza, a melyet Frivaldszky János az «Aves Hungariae» című, 1891-ben kiadott művében megegyezés alapján fölállított.

A magyarországi rendszeres madármegfigyelésekről.

JABLONOWSKY JÓZSEF,
a M. O. K. assistensétől.

Noha a madárphænológiának Magyarországon már régebben is néhány buzgó híve volt, ki a madarak megjelenését megfigyelte és szerzett adatait jegyzékbe foglalta, a madárvonulásnak rendszeres megfigyelése mégis csak 1890-ben kezdődik, a mikor a II. nemzetközi madártani congressus alkalmából erre a munkára az ország egyes vidékein lakó magyar ornithologusok vállalkoztak és azt a congressust előkészítő magyar tudományos bizottságtól kiadott szabályzat* alapján végre is hajtották. Ugyan abban az esztendőben kezdődött a rendszeres megfigyelés a kir. erdőhatóságok részéről is; de míg az előbbi vállalkozók figyelme a Magyarországon előforduló összes madarakra terjed ki, addig az erdőhatóságok csak a *füsti fecskét* (*Hirundo rustica L.*) és a *gólyát* (*Ciconia alba L.*) figyelték meg.

Az ezen az úton szerzett adatoknak rendkívül nagy tanúsága, a melynek főbb eredménye a II. nemzetközi madártani Congressus főjelentésének harmadik kötetében fog megjelenni, arra bírta a Magyar Ornithologiai Központot, hogy a mennyire azt a jelenlegi korlátolt eszközeivel megteheti, gondoskodjék a rendszeres megfigyelések további folytatásáról. E végből tehát, a mikor a Központ megalakult, egyik legelső teendője az volt, hogy körlevelet intézett mindazokhoz a buzgó magyar ornithologusokhoz, a kik a madárvonulás terén már eddig is működtek és felszólította őket, hogy a Központ vezetése mellett szíveskedjenek e munkát továbbra is folytatni.

E felszólításnak eredménye az volt, hogy a felszólított megfigyelő urak szolgálatukat majd-

Was die Nomenclatur anbelangt, befolgt das Institut jene, welche Johann v. Frivaldszky in seinem Werke: «Aves Hungariae» 1891 auf Grund erzielter Uebereinstimmung festgestellt hat.

Ueber das ungarische systematische Beobachtungsnetz.

VON JOSEF JABLONOWSKY,
Assistent der U. O. C.

Obzwar es in Ungarn schon seit jeher einige Anhänger der Vogelphænologie gab, welche das Erscheinen der Zugvögel beobachtet, und die Beobachtungen gesammelt haben, so hat das systematische Beobachten dennoch erst im Jahre 1890 begonnen, u. z. gelegentlich des II-ten internationalen ornithologischen Congresses, als sich die ungarischen Ornithologen dieser Arbeit unterzogen, und dieselbe im Sinne des von dem ungarischen wissenschaftlichen Comité verfassten Reglements* auch vollführt haben. In demselben Jahre haben auch die königl. ung. Forstbehörden die systematische Beobachtung durchgeführt; doch während die ersteren Beobachter ihr Augenmerk allen in Ungarn erscheinenden Zugvögeln zugewendet haben, hatten die letzteren Behörden nur die *Rauchschwalbe* (*Hirundo rustica L.*) und den *Storch* (*Ciconia alba L.*) beobachtet.

Das auf diese Art erworbene lehrreiche Resultat, wovon ein Theil im demnächst erscheinenden III-ten Bande des Hauptberichtes des II-ten internationalen ornithologischen Congresses publiciert werden wird, hat das Ungarische Central-Bureau dazu bewogen, dass es — soweit es seine jetzigen Verhältnisse gestatten — für die Fortsetzung dieser systematischen Beobachtung Sorge trage. Dem entsprechend hat das Central-Bureau sofort bei Beginn seiner Arbeiten, ein Rundschreiben an alle diejenigen ungarischen Beobachter erlassen, die sich schon auch früher mit der Beobachtung des Zuges befasst haben; diese wurden ersucht, die Arbeit unter der Leitung des Central-Bureau's fortzusetzen.

Der Erfolg dieses Rundschreibens war, dass der grösste Theil der Beobachter seine Mitwir-

* Statut für die Beobachtung des Vogelzuges. Budapest, 1890. (Ungarisch.) Deutsche Uebersetzung im I. Bande des Hauptberichtes über den II. int. ornith. Congress, 1892 p. 54.

* A madárvonulás megfigyelésére vonatkozó Szabályzat. Budapest, 1890.

nem valamennyien felajánlották; azoknak a kipróbált régi megfigyelőknek helyébe pedig, kiket a további munkában csak a magas kor akadályozott meg, újabb nemzedék lépett, és így tehát jelenleg az önként vállalkozó és semmiféle jutalmazásban nem részesülő ügybuzgó megfigyelők csoportozata — megfigyelő állomásaik szerint rendezve — következő magyar ornithologusokból áll:

1. Buda Ádám,* Réa (Hunyad vm.), 45°34'7'' északi szélesség.
2. Pfennigberger József, Bélye (Baranya vm.), 45°36'14' é. sz.
3. Czynk Ede, Fogaras (Fogaras vm.), 45°50'46' é. sz.
4. Dr. Kuhn Lajos, Nagy-Szent-Miklós (Torontál vm.), 46°4'17' é. sz.
5. Lakatos Károly, Szeged (Csongrád vm.), 46°14'30'' é. sz.
6. Zsótér László, " " " " " "
7. Csathó János, Nagy-Enyed (Alsó-Fehér vm.), 46°18'36'' é. sz.
8. Hauer Béla, Kis-Harta (Pest vm.), 46°41'30'' é. sz.
9. Dr. Lovassy Sándor, Keszthely (Zala vm.), 46°46'17'' é. sz.
10. Báró Wildburg Aladár, Bihar Ilye (Bihar vm.) 46°49'30'' é. sz.
11. Pungur Gyula, Zilah (Szilágy vm.), 47°10'45'' é. sz.
12. Wachenbusen Antal, Székesfejérvár (Fejér vm.), 47°11'24'' é. sz.
13. Keñessey László, Pettend (Fejér vm.), 47°15'50'' é. sz.
14. Chernel István, Kőszeg (Vas vm.), 47°23'24'' é. sz.
15. Dr. Madarász Gyula, Budapest, 47°29'18'' é. sz.
16. Szikla Gábor, " " " "
17. Bikkessy Guido, Magyar-Óvár (Moson vm.), 47°52'42'' é. sz.
18. Kunszt Károly Cs.-Somorja (Pozsony vm.), 48°1'9'' é. sz.
19. Gróf Forgách Károly, Ghymes (Nyitra vm.), 48°22'46'' é. sz.
20. Gretzmacher Gyula, Selmeczbánya (Hont vm.), 48°27'36'' é. sz.
21. Vadas Jenő, " " " " " "
22. Dusza Károly, Horka (Gömör vm.), 48°32'10. é. sz.
23. Medreczky István, Ungvár (Ung vm.), 48°37'30'' é. sz.
24. Szűts Béla, Tavana (Zemplén vm.), 48°54'40'' é. sz.
25. Dr. Greisiger Mihály, Szepes-Béla (Szepes vm.) 49°11'21'' é. sz.
26. Koczyan Antal, Zuberecz (Árva vm.), 49°15'40'' é. sz.

Az ezektől az uraktól végrehajtandó megfigyelés továbbra is ugyanazon szabályzat szerint fog történni, mint 1890-ben, azzal a csekély módosítással, hogy a meteorologiai napi megfigyelések elmaradnak és az időjárásnak csak feltűnőbb jelenségei, mint: nagy szelek, viharok, esőzések, rendkívüli szárazság stb. jelölendők meg.

A megfigyelés leginkább az igazi költözködő madarakra vonatkozik; ezeknél érkezéskor az

kung zugesagt hat; an die Stelle derjenigen alten und bewährten Beobachter, welche an der ferneren Mitwirkung nur das hohe Alter verhindert hat, trat eine neue Garde.

Somit besteht die Cohorte der ungarischen Beobachter, welche sich dieser Arbeit freiwillig und ohne jedwede Remuneration gewidmet haben, derzeit aus folgenden ungarischen Ornithologen, deren Liste auf Grund der nördlichen Breite der einzelnen Beobachtungsstationen zusammengestellt wurde.

Die von diesen Herren zu vollführende Beobachtung geschieht auch fernerhin auf Grund desselben Statutes, wie im Jahre 1890 jedoch mit der Modifizierung, dass das tägliche notiren der meteorologischen Daten aufgegeben, und nur besonders wichtige meteorologische Erscheinungen, als: grosser Wind, Sturm, Regen, Dürre u. s. w. zu verzeichnen sind.

Die Beobachtung bezieht sich grösstentheils auf wirkliche Zugvögel, wobei bei der Ankunft

* Nach ungarischem Brauche ist der Zuname vorangestellt. Das Comitát — vm — ist eingeklammert.

első, távozáskor pedig az utolsó megfigyelés idejét (év, nap) és helyét kell följegyezni.

Az összegyűjtött tavaszi megfigyelési adatokat a megelőző téliekkel együtt május 31-éig, az őszieket pedig november 15-éig küldik be a Magyar Ornithologiai Központba, mely azokat aztán az illető megfigyelő neve alatt őrzi és majd feldolgozva az intézet folyóiratában közli.

Ezen kívül a Magyar Ornithologiai Központ felkérésére, a m. kir. országos meteorologiai és földmágnassági központi intézet igazgatósága szíves volt felhívni a vidéki meteorologiai állomásokat, hogy figyeljék meg több éven át a füsti fecske (*Hirundo rustica*) érkezését; mert remélhető, hogy ez a kombinált megfigyelés is némi fényt fog vetni arra a viszonyra, a mely a madarak pontonként való megjelenése és az időjárás pontonkénti befolyása között fennáll.

És tekintve azt az igen becses tanúságot, a melyet az 1890/91-iki megfigyelés nyújtott, a Magyar Ornithologiai Központ fel fogja kérni jövő évben az erdészeti hatóságokat is, hogy ezt a már egyszer megkezdett megfigyelést folytassák.

Végül elfogad az intézet adatokat másoktól is, vonatkozzanak azok a madárvonulásra, vagy általában a madárélet egyéb viszonyaira.

A füsti fecske (*Hirundo rustica*, L.) tavaszi vonulásáról.

A jelenség egészének vázlata.

HERMAN OTTÓ-tól.

A madarak vonulásának részletes feldolgozása közben, úgy a mint az Magyarország területén végbe megy, s a mint az az eddig összegyűjtött adatok alapján ábrázolható, állandóan az a kérdés ötlött fel: hogyan alakulnak e jelenségek a délibb s hogyan az északibb fekvésű vidékeken?

Ez vitt reá, hogy egyik legjobban megfigyelhető, s tényleg meg is figyelt, igazi vándorunknak, a füsti fecskének vonulását — az eddig ismert adatokra támaszkodva — egy tőlem

der erste, beim Abzug der letzte Tag und Ort der Beobachtung zu notiren ist.

Die gesammelten Frühjahrsdaten sind mit den Daten des vorhergehenden Winters zusammen bis zum 31. Mai, die Herbstdaten bis 15. November an das Ungarische Central-Bureau einzusenden, welches die Daten dann unter den Namen des Beobachters aufbewahrt, später bearbeitet und in der Zeitschrift der Anstalt publiziert.

Ausserdem hat die k. ung. Central-Anstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus auf Ersuchen des Ornith. Central-Bureau's alle meteorologischen Observatoren des Landes aufgefordert, dass sie die Ankunft der Rauchschnalbe (*Hirundo rustica* L.) mehrere Jahre hindurch beobachten sollen; denn es ist zu hoffen, dass diese kombinierte Beobachtung auf das Verhältniss, welches zwischen dem lokal Erscheinen der Vögel und den meteorologischen Erscheinungen der einzelnen Punkte besteht, einiges Licht verbreiten wird.

In Anbetracht der werthvollen Resultate, welche die 1890—91-er forstbehördliche Beobachtung ergeben hat, wird das Ungarische Central-Bureau das nächste Jahr auch die Forstbehörden ersuchen, dass sie diese schon begonnene Arbeit fernerhin fortsetzen mögen.

Schliesslich nimmt die Anstalt von Jederman Daten an, welche sich auf den Vogelzug, oder andere biologische Verhältnisse des Vogel Lebens beziehen.

Der Frühlingszug der Rauchschnalbe—*Hirundo rustica* L.

Eine Skizze der Gesammterscheinung.

VON OTTO HERMAN.

Gelegentlich der speciellen Bearbeitung des Zuges der Vögel so, wie sich derselbe auf Ungarns Gebiet gestaltet und auf Grund der bis zur Stunde gesammelten Daten darstellbar ist, drängte sich stets die Frage der Gestaltung dieser Erscheinung auf südlicheren und nördlicheren Gebieten in den Vordergrund.

Ich entschloss mich daher den Zug des bestens beobachtbaren und bestbeobachteten, echtsten Zugvogels: der Rauchschnalbe, auf Grund der mir zugänglichen Daten und nach der von mir